

ΝΙΚ. ΒΑΦΕΙΔΟΥ

ΤΑ ΙΕΡΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ, ΗΤΟΙ ΤΖΑΜΙΑ,
ΜΕΣΤΖΙΤ, ΤΕΚΚΕΔΕΣ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ
ΤΩΝ ΜΩΑΜΕΘΑΝΩΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΙΒ' τόμου τῶν «Θρακικῶν»

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ : Ι. Α. ΑΛΕΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ 23-23Α

1939

ΤΑ ΙΕΡΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ, ΗΤΟΙ ΤΖΑΜΙΑ, ΜΕΣΤΖΙΤ, ΤΕΚΚΕΔΕΣ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ ΤΩΝ ΜΩΑΜΕΘΑΝΩΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Πόσα και ποῖα ἄρᾳ γε μωαμεθανικὰ προσκυνήματα ἐκτίσθησαν ἐν Διδυμοτείχῳ ἀπὸ τοῦ 1361 καὶ ἐξῆς, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν τούρκων; Ἡ πλήρης ἀπάντησις εἶναι ἀδύνατος, διότι ἐκτίσθησαν βεβαίως πολλὰ καὶ διάφορα προσκυνήματα· ἐξ αὐτῶν ἄλλα κατεστράφησαν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἄλλα ἀνεκαινίσθησαν, πρὸς τούτοις ἄλλα μὲν ἀπώλεσαν τὰ ὀνόματα, τὰ ὅσα εἶχον, καὶ ἔλαβον κατόπιν, ἔνεκα διαφόρων λόγων, ἄλλα ὀνόματα, διαφόρων ἀνακαινιστῶν ἢ τῶν συνοικιῶν, καὶ τοῦ μέρους ἐν γένει, ἔνθα ἐκτίσθησαν κλπ. Ἐπίσης ἐκτὸς τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος, ἀποβαίνει δύσκολος καὶ ἀκαθόριστος ἐν πολλοῖς ἢ ἐξακριβώσεις καὶ τοῦ εἴδους τῶν προσκυνημάτων τούτων, ὁ χρόνος προσέτι τῆς ιδρύσεως ἢ τῆς ἀνακαινίσεως, καθὼς καὶ ποῖοι ἦσαν οἱ ἱδρυταὶ καὶ οἱ ἀνακαινισταί. Τὰ πλεῖστα καταστραφέντα βαθμηδὸν ἔνεκα τοῦ χρόνου ἢ ἄλλων λόγων κινδυνεύουν νὰ περιπέσουν εἰς πλήρη λήθη, καθ' ὅσον μάλιστα οὐδεὶς ἡσχολήθη νὰ γράψῃ περὶ αὐτῶν, ἂν καὶ μερικά ἔχουν καὶ ἱστορικὴν ἀξίαν.

Ὑπὸ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν «ιερὰ προσκυνήματα» ἐννοοῦνται ἐνταῦθα τὰ «τζαμιά», τὰ «μεστζίτ», οἱ «τεκκέδες» οἱ ἐπίσημοι τάφοι, οἱ «μεδρεσέδες» καὶ τὰ Νεκροταφεῖα. Καὶ τζαμιά μὲν εἶναι τὰ τεμένη, τὰ ἔχοντα «μυναρέν», δηλαδὴ ὑψηλὸν καὶ στενὸν πύργον, ἐκτισμένον ἐπὶ τῆς στέγης, ἔνθα ἀνερχόμενος δι' ἐσωτερικῆς ἐλικοειδοῦς κλίμακος ὁ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένος κληρικὸς (μουεζίν) ψάλλει μελωδικῶς τὸ «ἐξῆν» καὶ προσκαλεῖ δι' αὐτοῦ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν. Μεστζίτ εἶναι τὰ ἄνευ μυναρὲ τεμένη, ἔνθα ἢ πρὸς προσευχὴν πρόσκλησις γίνεται κάτωθεν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἢ ἀπὸ ὑψηλοῦ τινος μέρους, λόγου χάριν ἐνὸς ἐξώστου. Τεκκέδες λέγονται καὶ οἱ τάφοι, ἀλλὰ κυρίως τὰ καταλύματα, ἔνθα ἔζησαν βίον ἱερὸν καὶ ὅσιον ἐρημῖται ἢ ἀσκηταὶ καὶ ἐν γένει μοναχοί. Οὗτοι λαμβάνουν συνήθως, ζῶντες ἀκόμη, τὸ ἐπίθετον «δεορβίς», δηλαδὴ

μοναχός, άσκητής κλπ. ή τὸ ἐπίθετον «μπαμπά» (πατήρ, άγιος), ὅπερ σημαίνει δερβισικὸν βαθμὸν καὶ προστίθεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μοναχοῦ, λόγῳ χάριν «Χασάν-μπαμπά» (ἰδὲ καὶ Hammer, «Θρησκιά», Δ' 123). Πολλάκις παρὰ τῇ λαῷ οἱ τεκνέδες συγγέρονται μετ' τοὺς τάρους διαφόρων ἐπισήμων ἀνδρῶν, ἰδίως δὲ τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδὸς πεσόντων. Μετρεσέδες εἶναι τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα ἡ ἱερατικά σχολαί, ἔχουσιν σκοπὸν νὰ κατεργάζωνται «χοτζάδες» δηλ. διδασκαλοὺς ἡ μύλλον «μολλάδες» δηλ. ἱερεῖς, τρόπον τινά, καὶ «μονεζίνους».

Περὶ νεκροταφείων δὲν θὰ κάμωμεν ἰδιαίτερον λόγον, εἰμὴ ἔνθα καὶ ἐφ' ὅσον θὰ παραστῇ ἀνάγκη ἐξ ἀφορητῆς τῶν προσκυνημάτων, διὰ τοῦτο ἀναφερόμεν γενικῶς τὰ ἑξῆς: ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῶν τελευταίων σχεδὸν ἑτῶν ὑπῆρχον δώδεκα, ὅπως λέγουν, νεκροταφεῖα, παλαιὰ καὶ νεώτερα, μικρὰ ἡ μεγάλα, εὐρισκόμενα κυρίως πέραξ τῶν διαφόρων τεμενῶν, οἱ περιήλθον βαθμὴν δὲς ἀρχησιῶν, τὰ πλεῖστα δὲ αὐτῶν κατεστράφησαν σχεδὸν καθ' ὁλόκληράν. Τὸ σπουδαιότερον καὶ παλαιότερον ἦτο τὸ μέγα λεγόμενον νεκροταφεῖον, ἔνθα εἶναι ἐκτισμένον τὸ Β' δημοτικὸν σχολεῖον. Πρὸ πολλῶν ἑτῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ «καμιακή» δηλ. ὁποδιοικητοῦ ἡ ἐπαρχοῦ Λιδυμοτείρου 'Αλῆ-Γκαλήπ, περιήλθε εἰς ἀρχησιῶν ἔνεκα διανοίξεως μεγάλῃς δημοσίας ὁδοῦ καὶ ἔνεκα ἁλλων λόγων καὶ βαθμὴν κατεστράφη. «Ἐκτοτε δὲ οἱ μωαμεθανοὶ Λιδυμοτείρου ἔχουν τὸ κοινὸν αὐτῶν νεκροταφεῖον πέραν τοῦ 'Ερυθροποταμοῦ, εἰς τὴν τοποθεσίαν Ναμαζκιά, περὶ τῆς ὁποίας κάμνωμεν λόγον εἰς τὴν περὶ τοῦ τεμενὸς Βαγιαζίτ πραγματείαν, καὶ ἔνθα εἶχον ταφῇ οἱ πρῶτοι κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως φονευθέντες ἐπίσημοι ὀθωμανοὶ νικηταί (Γαζήδες). Ἐννοεῖται ὅτι ὁμιλοῦντες περὶ νεκροταφείων δὲν συμπεριλαμβάμενον καὶ μερικὸς τεκνέδες ἡ τάρους, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς χωριστὸν μέρος καὶ μακρὰν τῶν τεμενῶν καὶ τῶν κοινῶν νεκροταφείων.

Ὁ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἀκμάσας διάσημος τοῦρκος περιηγητῆς 'Εβλιγιά Τζελεμπή, διελθὼν ἐκ Λιδυμοτείρου, ἀπαριθμεῖ ὀνομασίαι εἰς τὸ σύγγραμμά του «Σεγλατανμέ», ἥτοι βιβλίον περιηγήσεων, ἐν τζαμίον καὶ δώδεκα τεμενῶν. Ἀναγράφον δὲ χωρὶς ὀνόματα πέντε τεκνέδες, ὀνομάζει περαιτέρω ἐπὶ ἐπισήμους τάρους, τοὺς ὁποίους ἐπεσκέψθη, ὥς λέγει ὁ ἴδιος, ἀναφέρει ἐπίσης τέσσαρας μετρεσέδες, ὀνομαζῶν ἐξ αὐτῶν δύο μόνον, ἀναγράφει τέλος ὀνομασίαι καὶ δύο «ἱμαρέτ», ἥτοι συστάει, (ἰδὲ Θρακικά, τόμος Δ'). Πρακτικῶν τῆς δημογενομένης Λιδυμοτείρου (23 'Ιανουαρίου 1892), ὥς ἐξάγεται ἐκ τῶν κοδίκων τῆς Μητροπόλεως, ἀναγράφει ἐξ ἀφορητῆς τινος, ὅτι ὑπῆρχον τότε «ἱερά τεμένη ὀθωμανῶν ἑξ». Κατὰ τὰς πληροφορίας τῆς μουσουλμανικῆς κοινότητος Λιδυμοτείρου καὶ διαφόρων ἰδιωτῶν, ὑπῆρχον μέχρι τῆς ὑπὸ

τῶν Βουλγάρων κατοχῆς ἐπὶ τζαμία, τρία μεστζίτ, τρεῖς ἡ τέσσαρες τεκνέδες καὶ ἀρκετοὶ τάρου διαφόρων ἐπισήμων προσώπων.

Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά ἀναφερομένων προσκυνημάτων μερικά μεστζίτ εἶναι σήμερον ἄγνωστα, τοὐλάχιστον κατὰ τὰ ὀνόματα, μερικά ὀφίστανται ὥς τζαμία ἡ ὥς τεκνέδες. Ἐπίσης μερικοὶ τεκνέδες εἶναι ἄγνωστοί· μερικά δὲ εἶναι κατεστραμμένα μεστζίτ ἡ τζαμία τεκνέδες πρὸς τοὺς καὶ τάρου ἐπίσημοι συγγέρονται πρὸς ἀλλήλους ὥς πρὸς τὰς ὀνομασίας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ὅτι μερικά μεστζίτ μετετέτακται βαθμὴν εἰς τζαμία, μερικά δὲ μεστζίτ ἡ τζαμία κατεστράφησαν ἡ ἀπόλεσαν τὰ πρῶτα αὐτῶν ὀνόματα, καθὼς εἰπομεν καὶ προηγουμένως, μερικῶν δὲ μεστζίτ διασώζονται τὰ ὀνόματα εἰς τεκνέδες ἡ τάρους, οἵτινες ὑπῆρχον ἡ ὑπάρχουν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν μετὰ τὰ ἴδια ὀνόματα ὅθεν προκαταρκτικῶς πληροφοροῦμεν, ὅτι εἰς τὸ τέλος τῆς παρουσίας πραγματείας περὶ τῶν μόνον θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν ἐπαναληπτικῶς τεθεῖσαν ἐρώτησιν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν ὀνομασίων καὶ τοῦ εἶδους τῶν μωαμεθανικῶν προσκυνημάτων Λιδυμοτείρου. Καὶ ἦδη, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ 'Εβλιγιά, προβαίνομεν εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν προσκυνημάτων.

ΠΡΩΤΟΝ. Τὸ ἀρχαῖον τζαμίον τοῦ Σουλτάν Βαγιαζίτ τοῦ Γιλδερῆ, ἥτοι Κερανοῦ.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ. «Τὸ μεστζίτ τοῦ Νασούχ μετὴ μεθ' ὅλον μολυβδοσκεπῆ» εἶχε καὶ ἱμαρέτ ἐν τῇ αὐτῇ τῷ καθὼς καὶ μετρεσέν· ἀργότερον ἀπέκτησε μινάρην καὶ μετεβλήθη εἰς τζαμίον. Κατὰ τὴν βουλγαρικὴν κατοχὴν τῆς δυτικῆς Θράκης καὶ συγκεκρωμένος τὸ 1917 ὁ φρούραρχος Λιδυμοτείρου Ραϊτάτν ἀφῆκε τὴν μολυβδοσκεπὴ στέγην τὴν, ἐλαφραγωγῆσε δὲ καὶ τὸ παρακείμενον ἱμαρέτ. Ἐκαλεῖτο δὲ οὐ μόνον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν βουλγάρων ἀρχητεύσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς πλήρους τὰ τελευταῖα ἔτη κατεδαφίσεως τῶν εἰρεπίων του πρὸς πρόληψιν δυστυχημάτων καὶ παραλαβὴν τῶν μαρμάρων καὶ λίθων, «Νασούχ μετὴ τζαμίον» ἡ συνηθέστερον «ἱμαρέτ τζαμίον» ἡ ἀπλῶς «ἱμαρέτ». Εἶχεν ἄλλοτε προκαταρκτικὸν σχολεῖον καὶ ἔκειτο, ὅπως ἐνθυμηθῆμεθα καὶ ἡμεῖς, ἀπέναντι τοῦ περιβόλου τοῦ «χουκιομιάτ» (διοικητηρίου) δηλ. τοῦ σημερινοῦ κτηρίου τῆς ἐπαρχῆς Λιδυμοτείρου καὶ ἄλλων δημοσίων γραφείων.

ΤΡΙΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ τοῦ «Κοῦρτ μετὴ» ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά ἀπλῶς, ἐκαλεῖτο τοιοῦτοτρόπος, ἴσως διότι ὁ κτίτωρ αὐτοῦ εἶχε τὸ ἐπώνυμον Κοῦρτ μετὴ (πιθανὸν Κιοῦρτ=Κοῦρδος καὶ ὄχι Κοῦρτ=λέκος). Οἱ σημερινοὶ ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν τόπον τοῦ τεμενίου τούτου. Ἰσως πρόκειται περὶ ἐνὸς τῶν τζαμιῶν ἐκείνων, τὰ

όποια δὲν εἶχον ἰδιαίτερον ὄνομα καὶ ἥσαν γνωστὰ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν συνοικιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἥσαν ἐκτιμώμενα, ὡς λ. γ. «Κοῦμ μαχαλεοὶ τζαμοῖ» ἢ «Τζωτζίρ μαχαλεοὶ τζαμοῖ» κ. λ. π. ἢ ἐκείνων, ἅτινα ἔμειναν οὕτως ἢ ἄλλως χωρὶς ὀνόματα.

TETARTON. Τὸ μεστζίτ «Μπαζαρλή μπὴν» ἢ «'Αλατζᾶ» (δὴλ. ὑπέρφθον ἢ ποικιλόχρουν κατὰ τὸν Ι. Σπαθάρην, μεταφραστὴν τῶν περὶ Ἀντικῆς Θράκης γραφομένων τοῦ 'Εβλινιά). Τὸ ὑπὸ διπλοῦν ὄνομα μεστζίτ τοῦτο ἀγνοεῖται ὑπὸ τῶν σημερινῶν σχεδὸν γενικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸ ὄνομα καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον. Μόλις δὲ τελευταίως, κατορθώσαμεν, νὰ νομίζομεν, νὰ ἐξακριβώσομεν ποῖον εἶναι. Μεταξὺ τῶν τζαμιῶν, εἶναι καὶ ἓν τζαμίον, διασωζόμενον μέχρι τοῦδε. Καλεῖται «χζουτσουκ τζαμί» ἥτοι μικρόν. Λέγοιεν δέ, ὅτι ἰδρυθῆναι παρὰ τοῦ διδυμοειχίτου φιλανθρωπού Χατζή 'Οσμὰν ἀγὰ καὶ ὅτι καὲν ἀνεκτίσθη ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ εἰς τοὺς σημερινούς 'Εμὶν μπὴν. Τὸ τζαμίον τοῦτο ὀνομάζεται καὶ «σαντριβὰν τζαμοῖ» δηλ. τοῦ ἀναφοντηρίου, ἢ «τσαρσὴ τζαμοῖ» τῆς ἀγορᾶς. 'Εκ τῆς τελευταίας ὀνομασίας καθίσταται γνωστόν, ὅτι τοῦτο εἶναι, φαίνεται, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ὑπὸ τοῦ 'Εβλινιά ἀναφερόμενον μεστζίτ «Μπαζαρλή μπὴν» ἢ «'Αλατζᾶ». Ἡ περὶ τὸ μικρόν τζαμίον συνοικία ἐκαλεῖτο ἄλλοτε «τσαρσὴ» καὶ «μπαζαρλή μπειλή» ἢ ὁμοιότερον «μπαζαρλή μπὴν» ἢ μόνον «μπαζαρλή». 'Αρα ἐκεῖ θύ ἦτο τὸ μεστζίτ «Μπαζαρλή μπὴν» ὅπερ ἀπέκτισσε, φαίνεται, ἀργότερον μινανὲν καὶ μετεβλήθη εἰς τζαμίον. Κατὰ τὸν Μουσταφᾶ 'Αζίζ Νουμὶκ ὁλοῦ καὶ τινες ἄλλους τὸ τέμενος τοῦτο ἐκάθη δύο φορές, ὑπὸ τοῦ 'Εμὶν μπὴν δὲ ἐγένετο ἡ δευτέρα ἀνακαίνισις του. 'Επεκράτησαν λοιπὸν κατόπιν τὰ ὀνόματα «κζουτσουκ τζαμί», «σαντριβὰν τζαμοῖ» καὶ «τσαρσὴ τζαμοῖ». 'Εληρημοποίησαν δὲ τὰ παλαιὰ «Μπαζαρλή μπὴν» καθὼς καὶ «'Αλατζᾶ», τὸ ὁποῖον εἶχεν, ὅπως εἶδομεν, ἔνεκα ἴσως καὶ τοῦ ἄλλοτε ἀνοικτοῦ ἐκφυγῶς ζωῆματος. 'Εν τῷ εἶχον νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἀπὸ δύο περιέπου ἐτῶν τὸ τέμενος τοῦτο χρησιμεύει ὡς εὐκρίτειος οἴκου τῶν ὀλιγοτέρων ἀπὸ ἄλλοτε μαμαεθανῶν τοῦ διδυμοειχίου, διότι τὰ ἄλλα τεμένη εἶναι ἅπαντα κατεστραμμένα. 'Εξαιρετικῶς δὲ ὁ μονεζὶν ἐξακολουθεῖ νὰ ψάλλῃ τὸ ἐξῆν εἰς τὸ τέμενος Βαγιαζίτ. 'Επίσης τὸ μικρόν τζαμίον ἀπὸ τινων ἐτῶν χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς γραφεῖον τοῦ «μουφτῆ», ἥτοι τοῦ ἱεροδίκου, τοῦ νομοῦ 'Εβρον, ἔχοντος πλέον ὡς ἔδραν αὐτοῦ τὸ διδυμοειχόν.

ΠΕΜΠΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ «'Αγκάλ Βασή» (πλατύσωμος φονίης κατὰ τὸν μεταφραστὴν), λέγομεν καὶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι καὶ περὶ τοῦ ἐπ' ἀριθμὸν 3 μεστζίτ, ὅτι δηλονότι εἶναι ἄγνωστον εἰς τοὺς σημερινούς.

ΕΚΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ «'Ορούς πασᾶ», περὶ τοῦ ὁποῖου ὁ 'Εβλινιά ἀναφέρει μόνον, ὅτι εἶχε μεδρεσέν, ἐδρίσκοτο μετὰ τῆς παλαιᾶς λαχα-

ναγοράς, ὁποῦν ἦτο ἡ εἰσόδος του, καὶ τῆς πρὸς τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἀγούσης ὁδοῦ, τῆς καλουμένης ἄλλοτε «μπαλοῦκ μπαζάρ». Χρησιμεύει ἤδη ἀπὸ ἐτῶν ὡς κατάστημα παρεχόμενον ἐπὶ ἐνοικίῳ ὑπὸ τῆς βουκουρινῆς ἐπιτροπῆς. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ παλαιοῦ μπαλοῦκ μπαζάρ καὶ κάτωθεν τοῦ ἄλλοτε μεστζίτ ὑπάρχει κατάστημα, ὅπερ εἶναι ἰδιοκτησία χριστιανική. Πρὸς τὸ μέρος ἐπίσης μπαλοῦκ μπαζάρ σφύεται μικρὸς ἐξοστῆς τοῦ μεστζίτ μὲ σιδηρὰ κάγκελλα, ὅστις ἀνεληφόρουν ἄλλοτε τὴν θέσιν μινανῶ. 'Ότι τὸ μεστζίτ τοῦτο ἦτο τὸ ὑπὸ τοῦ 'Εβλινιά ἀναφερόμενον μεστζίτ 'Ορούς πασᾶ, ἐληρωφορήθημεν παρὰ τοῦ γέροντος τοῦρχου 'Ιμπραήμ Καρακάς, ἐνθ' ἄλλοι, ὁδοιποιοὶ καὶ ἡμέτεροι, τὸ ἐνθυμῶνται ἀπλῶς ὡς μεστζίτ. Πολλοὶ γνωρίζουν, ὅτι ἡ συναγία ἐκείνη καὶ κυρίως ἡ ὑπερθεν τοῦ μεστζίτ καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου περιοχὴ, ἀπὸ τοῦ καέντος πόρ τινος ἐτῶν ξενοδοχείου Σταϊκίδων μέχρι τῆς ἀρμενικῆς σχολῆς, ὀνομάζετο συνοικία «Μεδρεσέ», ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἐκεῖ εἰς τὴν κατ'ἀλλήλου μέρος ὑπῆρχεν ὁ μεδρεσές τοῦ 'Ορούς πασᾶ. Τὸ μεστζίτ τοῦ 'Ορούς πασᾶ ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ, ἄγνωστον πότε καὶ πῶς. Περιήλθε δὲ εἰς χεῖρας χριστιανικάς, καθ' ὃ ἄμως ἐνθυμῶνται ἤδη ἄρκετοι. ἔλειτούργησε πάλιν μετὰ τὸ 1912—1914, ὅποτε κατεσχέθη δικαστικῶς, ἐνθ' ὃ κατὰ κατὰ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ μέχρι τοῦδε ὡς χριστιανική ἰδιοκτησία.

ΕΒΔΟΜΟΝ. Τὸ μεστζίτ «Καπουτζή» καὶ τοῦτο εἶναι ἄγνωστον εἰς τοὺς σημερινούς. 'Υποθέτομεν, ὅτι ἦτο τὸ ἐπὶ τῶν βουλγάρων καταστραφέν τέμενος «Κιοπούρ μαχαλεοὶ τζαμοῖ», τὸ ὁποῖον ἔκειτο παρὰ τὴν λιθίνην γέφυραν τοῦ 'Ερμούπολιτάμου καὶ ἐν τῇ συνοικίᾳ «Καπούρ», δηλ. γεφύρας, καὶ τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς συνοικίας ἐκείνης' ἐντεῦθεν τῆς γεφύρας καὶ ὀλίγον ὑπέθετον διασφονοῦνται μέχρι τοῦδε εἰς ἀρχετὰ καλὴν κατάστασιν μεγάλα διπλὰ πύλα τοῦ φρουρίου, καλούμεναι παρὰ τοῦ λαοῦ «Νερόπορτες». 'Επειδὴ λοιπὸν ἡ λέξις πύλη (πόρτα) λέγεται τουρκιστὶ «καπού», φαίνεται, ὅτι τὸ κάτωθεν τῶν πυλῶν τοῦτο μεστζίτ ὀνομάσθη «Καπουτζή» ἥτοι τῆς πύλης, τῆς πόρτας, ἀργότερον δὲ μετεβλήθη εἰς τζαμίον καὶ προσέλαβε τὸ ὄνομα τῆς συνοικίας «Κιοπούρ μαχαλέ».

ΟΓΔΟΝ. Τὸ ἄγνωστον εἰς τοὺς σημερινούς μεστζίτ «Τατάρ» ἦ κατὰ τὸν μεταφραστὴν «Ταταρικόν». Δυστυχῶς ὁ 'Εβλινιά περιορίζεται εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν προσκυνημάτων καὶ ὄνομα μόνον, ἐκτὸς τοῦ μεγάλου τεμένους Βαγιαζίτ. 'Ηδὴ ὑπάρχει ἡγερομένους τεκνὲς ἢ μᾶλλον τάφος ἐπ' ὀνόματι «Τατάρ Μπαρπά» εἰς τὸ μικρόν κατεστραμμένον νεκροταφεῖον «Ταταράλ» πρὸς τὰ δίσπειν τῆς οἰκίας 'Αριστοτέλους Παπαγιαννοπούλου. Μεταξὺ τῆς οἰκίας ταύτης καὶ τῆς οἰκίας Γ'. 'Ασημαχο-

πούλου αρχίζει η οδός Ταταρλάρ, ή προς τὰ ἐνδότερα δὲ συνοικία φέρει πάλιν τὸ ἴδιον ὄνομα, ἐννοεῖται, ὅτι τὸ ὄνομα Ταταρλάρ ἐγκατελείφθη ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πλέον ἐποχῆς καὶ εἶναι ἐν μερικῇ μόνον χρήσει παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς. Εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἐκεῖ νεκροταφείου, ἐκτός τοῦ κατεστραμμένου τάφου τοῦ Τατάρ μπαμπά, διασώζεται ἡδη παλαιὸν ἰσόγειον κτίριον. Τὸ κτίριον λοιπὸν τοῦτο ἦτο ἴσως τὸ μεστζίτ Τατάρ, ἐνθα μονάζον, φαίνεται, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ Τατάρ μπαμπά. Τὸ κτίριον τοῦτο χρησιμεύει ἡδη ὡς κατοικία καὶ ἀποθήκη. Κατὰ τινας τῶν σημερινῶν Τατάρ μεστζίτ ἦτο ἴσως τὸ φερόμενον ἐπ' ὀνόματι «Κινὰλὴ μεστζίτ». Ἡ ὀνομασία ὅμως αὕτη ἐκ μέρους ἄλλων, ὧν σκοδὸν ἀποδίδεται, εἶναι ἄλλο καταστραφέν μεστζίτ, τοῦ Φεριδούν Ἀχμέτ πασά, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ εἴπωμεν περαιτέρω.

ΕΝΑΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ «Χαράτς» ἢ «χαρατζικόν» κατὰ τὸν Σπαθάρην, εἶναι ἄγνωστον ἐπίσης εἰς τοὺς σημερινούς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ λέξις χαράτς σημαίνει τὸν κεφαλικὸν φόρον, τὸν ὁποῖον εἰσπράττει ἡ κυβέρνησις, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ μεταφραστὴς λέγων ἐν ὑποσημειώσει «εἰσπράκτωρ κεφαλικοῦ φόρου», κάμνομεν μίαν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ μεστζίτ τοῦτο ὀνομαζόμην τοιοῦτοτρόπως ἡ διότι ἐκτίσθη εἰς μέρος, ἐνθα εἰσπράττετο πρῶτερον κεφαλικὸς φόρος, ἡ διότι ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια κατόπιν αὐτοῦ εἰσπράττετο εἰς τὸν περίβολον τοῦ μεστζίτ, ἡ τέλος διότι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ τεμένους τούτου ἦτο εἰσπράκτωρ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου Διδυμοτείχου, πάντως μᾶς εἶναι ἄγνωστον, ποῦ ἔκειτο.

ΔΕΚΑΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ «Ζεντζιρλή» δηλαδὴ ἄλυσόδετον, κατὰ τὸν μεταφραστήν, δὲν γνωρίζουν καὶ αὐτοὶ οἱ σημερινοί. Ἰσως ἔκειτο πλησίον ἐνὸς φρέατος, τὸ ὁποῖον ἐυθίσκεται εἰς τὴν ὁδὸν Σταθμοῦ, καίτοιθεν καὶ ἡρόφου καὶ ἐμπροσθεν ἀκριβῶς τοῦ παντοπωλείου Καμπασακλή. Τὸ φρέαρ καλεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη παρὰ τινος γεροντοτέρου ῥοδῶσαν καὶ ἡμετέρων «Ζεντζιρλή κορυιοῦ», διότι ἡ ἐξ αὐτοῦ ὑδροληψία ἐγίνετο ἄλλοτε ὅχι διὰ σχοινίου, ἀλλὰ δι' ἄλλοσεως. Ὁ κώδως δηλαδὴ ἐροῖσται πρὸς ἄνθρωπον ἐντὸς τοῦ φρέατος, ὃν προσδεδεμένος εἰς τὸ ἐν ἄκρον μεγάλου κοντοῦ, ὅστις ἐσθιρίζετο ὁρίζοντός ἐπὶ καθέθου στύλου, ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔτερον ἄκρον τοῦ κοντοῦ ἦτο βαρύτερον ἔνεκα τοῦ πρὸς τὸ μέρος ἐκείνου μίχους καὶ πάχους αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ὁ πλήρης πλέον ὀδὸς κώδως ἀνήρχετο εὐκόλως καὶ ἀκόπως μὲ τὴν ἀπλὴν διεύθυνσιν τῶν χειρῶν τοῦ ἀντιλόντος. Τὸ παλαιὸν τοῦτο σύστημα τῆς ὑδροληψίας δὲν ὑπάρχει πλέον. Τὸ ἐν λόγῳ φρέαρ εἶναι κατεσκευασμένον τετραγώνον καὶ ἀρκετὰ εὐρὴ ἐν εἰδει δεξαμενῆς, μόνον δὲ πρὸς τὴν ἐπιφανείαν τῆς γῆς εἶναι στενὸν καὶ ἔχει ἐπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦδε τὴν συνήθη λιθίνην στεφάνην. Τὸ ὕδωρ του ἐχχορήμενον, ὡς φαίνεται, πρὸς ἀπόνειν τῶν χειρῶν, ἀμυδρότερον,

τῶν εἰς τὸ μεστζίτ προσερχομένων. Ἡ ἀκριβὴς θέσις τοῦ μεστζίτ ἦτο κατὰ πάσαν πιθανότητα ὅσοθεν τοῦ παντοπωλείου Καμπασακλή, ἐνθα εὐρίσκονται μέχρι τοῦδε λίθοι τινὲς καὶ μάρμαρα κεχωσμένα εἰς τὴν γῆν.

ΕΝΑΕΚΑΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ «τουτζέρ» (ἐμπορικὸν ἢ τοῦ ἐμπορίου) καὶ τοῦτο ἄγνωστον σήμερον, ἐκτός ἐὰν πρέπει καὶ θεωρηθῇ ὡς ἐν τῶν τεμενῶν, τῶν φερόντων τὰ ὀνόματα τῶν συνοικίων αὐτῶν.

ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ «Ἐπάτλ Τζιντί». Ὁ Σπαθάρης ἐρημνεῖ τὴν ὀνομασίαν ταύτην ὡς ἑξῆς: «Ἄγιος Καβαλλάρης, μήπως ἐκκλησία Ἄγιου Δημητρίου ἢ Ἄγ. Θεοδώρου; ἡ λέξις ἐπάτλ... κοινῶς προσφέρεται Ἀπατλ, ἐπαίτης, ἄγιος, εὐθήης, σχολαστικός». Περί δὲ τῆς ἐκ τῶ μωουσουλμανικῶ μοναχισμοῦ σημασίας τῆς λέξεως παραπέμπει εἰς τὸν Hammer Τόμ. 1 σελ. 156, 203, 391. (Θρακικά Δ'). Κατὰ τὰς ἰδικὰς μας πληροφορίας ἡ ὀνομασία ἐπατλ τζιντί διασώζεται ἡδη ἐν Διδυμοτείχῳ ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον γλωσσικῶς «ἀπατλ ζζουνεῖτ». Ἀποδίδεται ὅμως εἰς τὸν μέχρι τοῦδε σωζόμενον καὶ τιμώμενον διὰ κανδήλας τεκνὴν ἢ μᾶλλον τάφον ἐνὸς ἐθνομάρτυρος. Οὗτος, καθ' ἃ ἀναφέρουν ἐκ παραδόσεως οἱ μωαμεθανοὶ Διδυμοτεῖχου, ἐφρονεῖτο κατὰ τὴν αἰωσιν τῆς πόλεως ταύτης τὸ 1361, ἐν ᾧ ὥρα κατὰ τὸν τοῖχον αὐτῆς. Ἔπασε δὲ ἐκεῖ ἐνθα εὐρίσκειται ἡδη ὁ τάφος του, ἦτοι κάτωθεν τοῦ πύργου τῆς μεγάλης αὐλῆς τοῦ γυμνασίου, καὶ τιμάται ὡς ἄγιος. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο κληρικὸς τὸν πολιορκούντος τὴν πόλιν τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἐμάχετο ἔφιππος, διὰ τοῦτο ἀπεκλήθη, φαίνεται, ἐπατλ τζιντί ἡ ὅπως εἴπομεν ἀπατλ τζουνεῖτ, δηλ. ἄγιος καβαλλάρης. Πλησίον λοιπὸν τοῦ τάφου τούτου ἡ μᾶλλον τοῦ μικροῦ νεκροταφείου, ἐνθα εὐρίσκειται, ὑπῆρχεν ἄλλοτε τὸ ἐπὶ τοῦ Ἐβλίου ἀναφερόμενον μεστζίτ, τὸ ὁποῖον εἶχον οἱ σημερινοὶ μέχρι τὸν τελευταῖον ἐτὼν ὡς τζαμί, ἐπὶ αὐτὸ ὅμως ὄνομα. Τοῦτο κατ' αὐτοὺς ἐκτίσθη, ἡ μᾶλλον καταστραφέν ἀνεκτίσθη, ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Διδυμοτείχου Φεριδούν Ἀχμέτ πασά. Τὸ πότε ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ὁ πασὰς οὗτος δὲν ἐμάθομεν, παρὰ μόνον, ὅτι ἐτάφη εἰς τὸ τελευταῖον ἐκκαφέν μικρὸν νεκροταφεῖον, ὅπερ ἦτο ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ, ἐμπροσθεν τοῦ νοσηροῦ «Μακρά Γέφυρα». Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μεστζίτ ὀνομάζετο κατὰ τὸν σημερινόν «Μποντοῦρ Τζαμί», διότι ὁ μοναχὸς τοῦ ἦτο «μποντοῦρ», δηλαδὴ χαμηλός, κατεστράφη δὲ ἐπὶ τῶν βουλγάρων. Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ προαναφερθέντα ἐξηγητικὰ σχόλια τοῦ Σπαθαρή καὶ τὰ παρ' ἡμῶν σχετικῶς ἰστορηθέντα (ἄγιος καβαλλάρης, ἐθνομάρτυς κ. λ.) ἐκφαρίζομεν τὴν γνώμην, ὅτι τὸ Μποντοῦρ τζαμί ἡ μᾶλλον μεστζίτ Ἐπατλ τζιντί δὲν ἦτο προηγουμένος χριστιανικός ναὸς (ἄγ. Δημητρίου ἢ ἄγ. Θεοδώρου). Σύγχυσις λοιπὸν ἐπῆλθε καὶ ἐν-

ταῦθα διαφόρων θρύλων και παραδόσεων, όπως συνέβη και διά τὸ τέμενος Βαγιαζίτ, καθὼς ἀνεπτύχθη ἐν τῇ σχετικῇ πραγματείᾳ. Καί πραγματικῶς, μεγάλη σύγχυσις διαφόρων θρύλων και παραδόσεων ἐγένετο ὡς πρὸς τὸ Μπουντού τζαμί ἢ μᾶλλον τὸ τζαμί ἢ τὸν τεκνὲν τοῦ 'Απτάλ Τζουνεϊτ. Τὸν τεκνὲν τοῦτον θεωροῦν οἱ ἡμέτεροι ὡς τάφον τῆς βασιλοπούλας τοῦ θρύλου, ἣτις ἔπαισε κατὰ τὴν ἄλυσιν ἀπὸ τοῦ ὑπερῶν πύργου, τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο ὀνομάζον και τώρα ἀκόμη «πύργον τῆς βασιλοπούλας». Ἀλλὰ σφάλλονται, διότι τοιουτοτρόπως θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάζεται και πραγματικῶς ὀνομάζει ὁ ἄλλοτε ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως, εἰς τὰ παλαιὰ βυζαντινὰ κατόπι δὲ τουρκικὰ, ἀνάκτορα ὑπάρχων τριγωνικὸς ἢ τετράγωνος πύργος, ἐλέγετο τουρκιστὶ «Κῆζ κουλέ» ἢ «Κῆζ κουλεσί», πύργος κόρης, πύργος τῆς παρθένου, δηλαδὴ ὁ γυναικωνίτης τὸν ἀνακτόρων. Τοῦ πύργου τοῦτον, καταστραφέντος πρὸ πολλοῦ, μόλις διακρίνονται τὰ εἰρεπία, οἱ δὲ γέροντες, τουρκοὶ και ἡμέτεροι, ἐνθυμοῦνται τοῖς τινὰς εἰς ὕψος 4—5 μέτρων μὲ τὸ ὄνομα Κῆζ κουλέ. Πρὸς μεγαλειτέραν διαπίστωσιν ἀναφέρομεν, ὅτι και ὁ 'Εβλιγὰ ἀκόμη τὸν 17ον αἰῶνα, περιγράφον δι' ὅλγῳν τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως παλαιὰ ἀνάκτορα ὀνομάζει ἐν τμήμα αὐτῶν διὰ τῆς φράσεως «Κῆζ Κουλεσί», λέγει δὲ ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς: «... τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τοῦ ἀνω φρουρίου εἶναι διώροφον ἀποτελούμενον ἐκ δύο τμημάτων, τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν ὀνομάζεται Κῆζ Κουλεσί...» Μετὰ τὴν ἐκ Λιδυνοτείου ἀποχώρησιν τῶν βουλγάρων οἱ ἐπανελθόντες τουρκοὶ ἐπόλευσαν τὸ ὕλικόν τοῦ ῥησιωμένου πλείον Μπουντού τζαμί εἰς τινὰ χριστιανόν, ὅστις μετεκίμει ἐκεῖθεν πᾶν ὅ, τι τῷ ἐχρησίμευεν. Οἱ περὶ αὐτὸν ὅμως τουρκοὶ ἤρχισαν κατόπι νὰ ῥίπτουν πρὸς τὰ κάτω τὸν ἐρειπίον διαφόρους ἀκαθαρσίας, ἐν ᾧ παρὰ ἡλίως περιεποιούντο τὸ μικρὸν νεκροταφεῖον και κυρίως τὸν λεγόμενον τάφον τοῦ 'Απτάλ τζουνεϊτ. Τὸ πρᾶγμα ἦν περὶ ῥαγὸν τὶ ἀρά γε συνέβαινε; ἀπολύστατα τὸ ἑξῆς: ἐντὸς τῶν ὀβολομμάτων τῶν ἐρειπίων εὗρισκετο μαρμάρινον κιονόκρανον μὲ ἀναγλυφὸς σταυροῦς, καθὼς και μέγας σπόνδυλος κίονος, ἔχον μήκος μὲν 2 μέτρα και 0,70, πᾶχος δὲ ἀνάλογον πρὸς τὸ κιονόκρανον. Οἱ τουρκοὶ, μὴ θέλοντες νὰ φαίνονται τὰ χριστιανικὰ ταῦτα μάρμαρα, τὰ ὁποῖα, παραληφθέντα, ἄγνωστον πόθεν και πῶς, εἶχον χρησιμοποιοῦν κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἢ ἀνοικοδόμησιν τοῦ τέμενους, κατέχονον αὐτὰ μὲ ἀκαθαρσίας τοῦ δρόμου και τῶν οἰκῶν. Τὸ 1933 ὅμως ἐγένετο τοῦτο ἀντικηπτόν και τὸ μὲν κιονόκρανον μετεφέρθη τῇ ὑποδείξει και ἐπιστάσῃ ἡμῶν εἰς τὸ κατόπι καὲν παλαιὸν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς ἐποχῆς κτήριον τῆς δημοφιλῆς Λιδυνοτείου πλαγίως τῆς Δημοτικῆς λέσχης· ἀλλ' ὁ σπόνδυλος παρέμεινε. Ἀνεφέραμεν δὲ ἀνωτέρω ὅχι βεβαίως διὰ νὰ υποστηρίξωμεν τὴν σφαλερὰν γνώμην, ὅτι τὸ Μπουντού τζαμί ἢ 'Απτάλ

τζουνεϊτ ἦτο δῆθεν ἄλλοτε χριστιανικὸς ναός. Ἡμεῖς κατεπολιεμήσαμεν αὐτὴν και εἰς τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ και ἄλλοτε, ἀναγράφοντες σχετικῶς και ἐκ δοθείσης ἀφορμῆς εἰς τὴν πραγματείαν ἡμῶν περὶ τῆς τοῦ 1936 ἀνευρεθείσης ἐν Λιδυνοτείῳ ἀναθηματικῆς στήλης τῶν Πλωτινοπολιτῶν («Θαρκιὰς» Η'). Θέλομεν μάλιστα νὰ διαπιστώσωμεν και πάλιν, ὅτι ἐγένετο και γίνονται πολλαὶ συγχύσεις ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἀπολύστατα ἐξηγείται, ὅπως προεῖπομεν, ὅτι τὰ χριστιανικὰ ἐκείνα μάρμαρα μετεφέρθησαν ἀλλοχθέν, ἄγνωστον ὅμως πότε και πότε, ἄλλως δὲ ὁ 'Εβλιγὰ Τζελεπῆ οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ ἀν τὸ τέμενος τοῦτο ἢ τοῖς ἄλλοτε ναοῖς. Πρὸς τοῖς τοῖς ὁ Σπαθάρης σχολιάζει ἄλλως τὰς λέξεις 'Επτάλ τζεντι και προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ, καθὼς εἶδομεν, τὴν ὀνομασίαν τοῦ τέμενους, χωρὶς νὰ γνωρίσῃ καὶ ὅσα σχετικῶς ἱστορήσαν ἦμεῖς, διὰ τὸν ὁποῖον ἐξεθέσαμεν τὴν μόνην φυσικὴν προέλευσιν και ὀρθὴν σημασίαν αὐτῆς, ἀρα τὸ τέμενος τοῦτο δὲν προηπῆρξεν ὡς ναός.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ. Τὸ μεστζίτ «Φερχάτ μπέη», διατάζομεν νὰ ταυτίσωμεν τοῦτο πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν σημειῶν ἀναφερόμενον και ὑπὸ τῶν βουλγάρων καταστραφέν μεστζίτ, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ὄνομα «Γαζή Φερχάτ μπαμπά». Εἰς τὸν ἀνλόγον τὸν διασώζεται εἰσεῖσι ὁ τεκνὲς ἢ μᾶλλον ὁ τάφος τοῦ Γαζή Φερχάτ μπαμπά εἰς τὴν συνοικίαν, ἣ ὁποῖα ἔφερε μέχρῃ τῆς ἐλληνικῆς κατοχῆς τὸ ἴδιον ὄνομα και ἣ ὁποῖα λέγεται κοινῶς «Κατομβέλικα». Ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον διατίθειτο νὰ δεχθῶμεν τὴν συνταύτισιν, δὲν εἶναι μόνον ἡ διαφορά τῶν ὀνομάτων ἢ μᾶλλον τῶν ἐπωνύμων «Φερχάτ μπέη» και «Γαζή Φερχάτ μπαμπά», ἀλλὰ και ὁ ἑξῆς: δηλαδὴ ὁ 'Εβλιγὰ, ἐκτὸς τῶν 12 μεστζίτ, μεταξὺ τῶν ὁποῖων και τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀναγράφει περαιτέρω και τεκνέδες και τάφους· μεταξὺ λοιπὸν τούτων εἶναι και ὁ τάφος τοῦ «Γαζή Φερχάτ μπαμπά». Ὁ μεταφραστικὸς δὲ Σπαθάρης, γράφων τὸ μεστζίτ Φερχάτ μπέη, λέγει ἐν ὑποσημειώσει, ὅτι ὁ Φερχάτ μπέης ἦτο στρατηγὸς τοῦ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ Γ'. και παραπέμπει πρὸς τοῦτο εἰς τὸν Χάμιερ (τόμος Ζ' σ. 29 κ. ἑ.) ὅθεν γεννᾶται τὸ ζήτημα: διατὶ ἀρά γε ὁ 'Εβλιγὰ ἀναγράφει τὸ μὲν μεστζίτ μὲ τὴν ὀνομασίαν Φερχάτ μπέη, τὸν δὲ τάφον μὲ τὴν ὀνομασίαν Γαζή Φερχάτ μπαμπά, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ, ἂν ὁ Φερχάτ μπέης και ὁ Γαζή Φερχάτ μπαμπά ἦσαν ἐν και τὸ αὐτὸ πρόσωπον; Εἶναι ἀληθές διὸ ὁ Φερχάτ μπαμπά ἀναφέρεται ὡς «γαζή» δηλ. νικητῆς και ὅτι κατὰ τοὺς σημερινούς ὁ ἴδιον τὸ ἐπὶ τῶν βουλγάρων καταστραφέντος μεστζίτ Γαζή Φερχάτ μπαμπά τοῦ εἰς τὸν ἀρχηγῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐν τούτοις, ἐπαναλαμβάνονμεν, διατάζομεν νὰ δεχθῶμεν τὴν συνταύτισιν ἔχονμεν δὲ τὴν γνώμην, ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ μεστζίτ τοῦ Φερχάτ μπέη και ἄλλο τὸ μεστζίτ τοῦ Γαζή Φερχάτ μπαμπά, ἐκτὸς ἐὰν παραδεχθῶμεν,

διότι ὁ Ἑβλιγιά, γράφων προχείρως καὶ συντόμως, παρέλειψε νὰ προσθέσῃ, ὅτι τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα ἀποτελοῦν ἐν καὶ τὸ αὐτό, διότι ἐν ἑνάντιᾳ περιπτώσει φάσκει καὶ ἀντιφάσκει.

Θὰ ἐξετάσωμεν ἤδη τὰ τζαμία καὶ τὰ μεστίτζι κατὰ τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἐλάβομεν παρὰ τῶν σημερινῶν μοσμεθανῶν. Ταῦτα καταστράφησαν, ὡς προανεφέραμεν, κατὰ τοὺς βουλγαρικοὺς πολέμους ἐκτὸς δύο μόνον, καίτοι δὲ τινὰ ἐξ αὐτῶν συμπίπτουν οὕτως ἢ ἄλλως πρὸς τινὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἑβλιγιά ἀναγραφομένων, ἐν τούτοις θ' ἀπαριθμῶμεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ κατὰ σειρὰν ὅλα καὶ θὰ ἐπιπρόσθετον ἐπ' αὐτῶν τὰς δεούσας παρατηρήσεις:

ΠΡΩΤΟΝ. Τὸ τζαμίον Βαγιαζίτ, ἀναφερόμενον ἐπ' ἀριθ. 1 τοῦ τοῦ Ἑβλιγιά.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ. Τὸ «Κιοντασὺν τζαμί». (ἰδὲ μεστίτζι Ἑβλιγιά μὲ ὀνόματα «Μπαζαρλή» καὶ «Ἀλατζά» ἐπ' ἀριθ. 2).

ΤΡΙΤΟΝ. Τὸ τζαμίον «Ἰμαρετ» ἢ τοῦ Νασούχ μπέη (ἀριθμ. 7 τοῦ Ἑβλιγιά).

ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Τὸ «Μποντοῦρ τζαμί» (ἀριθμ. 12 τοῦ Ἑβλιγιά).

ΠΕΜΠΤΟΝ. Τὸ τζαμίον «Κιοπριὺ μαχαλεσί» (ἀρ. 7 τοῦ Ἑβλιγιά).

ΕΚΤΟΝ. Τὸ τζαμίον τῆς συνοικίας «Κοῦν μαχαλεσί» ἄγνωστον, ἐὰν καὶ πρὸς ποῖον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἑβλιγιά ἀναφερομένων προσκυνημάτων συμπίπτει.

ΕΒΔΟΜΟΝ. Τὸ τζαμίον τῆς συνοικίας «Τζιρτζιρ» λέγομεν καὶ περὶ αὐτοῦ ὅτι εἴπομεν καὶ περὶ τοῦ ἔκτου. Περὶ τῆς ἰδρυσεώς του μᾶς διηγήθη ὁ γέρονς Ἰμπραὶμ Καρακὰς περιεργὸν μῦθον: ἐκεῖ, λέγει, ἔνθα ἐκτίσθη, ὑπῆρχε παλαιὰ πηγή στοχευομένη, καθ' ἑκάστην δὲ νύκτα ἐκώσων βάτραχος, ἐκλιμβανόμενοι ὑπὸ τὴν περιόκων οὐρανῶν πνεύματα τοῦ ὕδατος καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν μίᾳ μαῖα λοιπόν, μεταβαίνουσα διὰ τὸν τοκετὸν γυναικός, κατέπεσε παρὰ τὴν πηγὴν τεταραγμένη καὶ ἡμιπαρόθυμος. Εἶπεν ἰδεῖ τεράστιον βάτραχον, ὅστις εἶπε πρὸς αὐτήν: «θὰ ἀποθάνῃς, ἐὰν ἡ ἔγκυος γεννήσῃ θῆλυ, θὰ ζήσῃς δέ, ἐὰν γεννήσῃ ἄρρεν» συγχρόνως ἄλλοι βάτραχοι, δηλαδὴ πνεύματα, εἶπον: «νὰ ὑπάγῃς καὶ νὰ σκορπίσῃς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐπιτόκου φύλλα κρομμύων καὶ σκόρδων καὶ τότε μὴ φοβήσῃ, διότι δὲν θὰ πάθῃς τίποτε». Ἡ μαῖα ἐγερθεῖσα μετέβη καὶ ἐξετέλεσε τὴν παραγγέλαν, ἐν ᾗ δὲ μετ' ὀλίγον εἶχε γεννήθῃ θῆλυ τέκνον, τὰ διεσκορπισμένα φύλλα μετεβλήθησαν εἰς χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξέχυνοντο ἐκ τῶν διαφόρων ὁπῶν ἔξω τῆς οἰκίας. Αἰφνης ἡκούσθησαν

κύττοι ἰσχυροὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι εἰς τὴν θύραν ἡ μαῖα λαβοῦσα τότε τεμάχιον κηροῦ ἐπλάσεν αὐτὸ κατὰ ἑλῶς καὶ ἐποσθέτησεν εἰς τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τῆς ἀριγεννήτου κόρης, ἣτις ἐξελέφθη τοιοῦτοτρόπως ὥς ἄρρεν παιδίον ἀπὸ τὰ εἰσελθόντα πνεύματα καὶ ταῦτα μὲν ἐξηφανίσθησαν ὁ ἀρχηγὸς τῶν, ὁ γιγαντιαῖος βάτραχος, διεσπάρη παταγωδῶς, ἡ δὲ μαῖα, σφά καὶ ἐλευθέρᾳ, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Ἐκτοτε ἡ πηγὴ ἔμεινε ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τῶν πνευμάτων, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς συνοικίας, ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς μαίας καὶ τοῦ καθαρισμοῦ τῆς πηγῆς, ἔκτισαν εἰς ἔνδειξιν ἐγνοιμοσύνης πρὸς τὸν Ἄλλῃζ (τὸν Θεόν) τέμενος παρὰ τὴν πηγὴν, ὅπερ ὠνομάσθη «Τζιρτζιρ μαχαλεσί τζαμί» ἦτοι τζαμίον τῆς συνοικίας Τζιρτζιρ.

ΟΨΑΔΟΝ. Τὸ ὑπὸ τοῦ Φεριδὸν Ἀχμέτ πασᾶ κτισθὲν (ἡ ἀνακτισθὲν) ἐκτὸς τοῦ προαναφερθέντος Μποντοῦρ τζαμί, μεστίτζι, ὅπερ φέρεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἶναι ἄγνωστον, ἐὰν καὶ πρὸς ποῖον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἑβλιγιά ἀναγραφομένων τεμενῶν ταυτίζεται; ἐμάθομεν ὅμως σχετικῶς τὰ ἑξῆς: ἦτο ἐκτισμένον μετὰ τὸ σημερινοῦ ξενοδοχείου «Ἑλλάς» καὶ τοῦ ζαχαροπλαστείου «Ἐλβετία» ἡ μᾶλλον εἰς τὴν θέσιν τοῦ ζαχαροπλαστείου καὶ προεξείχεν εἰς τὴν ἐμπροσθεν κατεροχομένην μεγάλην ὁδὸν τοῦ Σταθμοῦ. Ἐκαλεῖτο παρὰ τῶν ἡμετέρων «Κόκκινα ντιρέζα», διότι εἶχεν ἐρυθροὺς στύλους, δὲν παρῆλθον δὲ πολλὰ ἔτη ἀπὸ τῆς καταστροφῆς του, διότι πολλοὶ τὸ ἐνθυμούνται. Οἱ μοσμεθανοὶ ὀνόμαζον αὐτὸ καὶ ἐνθυμούνται ὡς μεστίτζι τοῦ Φεριδὸν Ἀχμέτ πασᾶ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κηναλὴ μεστίτζι», τὸ ὁποῖον ὄνομα συμφωνεῖ κατ' ἐννοιαν πρὸς τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἀπέδιδον εἰς τὸ τέμενος τοῦτο οἱ ἡμέτεροι δηλ. «Κόκκινα ντιρέζα».

ΕΝΑΤΟΝ. Τὸ μεστίτζι, ὅπερ φέρεται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Φαχρετδίν μαμακά, ὅστις, φαίνεται, ἦτο ὁ ἰδρυτὴς (ἡ ἀνακαινιστὴς) αὐτοῦ.

ΔΕΚΑΤΟΝ. Τὸ μεστίτζι «Γαζὴ Φερχατ μαμακά» (ἀριθμὸς 13 τοῦ Ἑβλιγιά).

ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ. Ἄλλοτε ὑπῆρχεν εἰς τὴν συνοικίαν Μπαζαρλὴ καὶ ἄλλο μεστίτζι ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Χαφὴς Ἰδρίς».

Φθάνομεν πλέον εἰς τὴν ἀναγραφὴν καὶ ἐξέτασιν τεκνέδων καὶ ἐπισήμων τάφων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ἑβλιγιά, τῶν πληροφοριῶν τῶν σημερινῶν καὶ τῶν ἡμετέρων σχετικῶν ἐρευνῶν.

ΠΡΩΤΟΝ. Ὁ τάφος ἡ, ὅπως λέγει γενικῶς καὶ περὶ τῶν ἄλλων τάφων ὁ Ἑβλιγιά, τὸ προσκυνήμα, τοῦ «Χασάν μαμακά». Καθὼς εἶδομεν, ὁ Ἑβλιγιά ἀναφέρει τοὺς μὲν τεκνέδες ἀνωτάτως, μερικὸς δὲ τάφους,

ὅπως ἐνταῦθα, ὀνομαστί. Φαίνεται ὁμως μεταξύ τούτων περιλαμβάνει καί τεκνέδες. Τὸν τάφον λοιπὸν τοῦ Χασάν μπαμπά ὀνόμαζον οἱ σημερινοὶ τεκνέν. Κατεστράφη οὗτος πρὸ ἀρχαίων ἐτών, εὐρίσκειτο δὲ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ προημιμενουθέντος μεστίζε ὑπὸ τὸ ὄνομα Κηναλή μεστίζε, δηλ. τοῦ Φεριδούν 'Αχμέτ πασά καὶ κυρίως μεταξὺ τοῦ ξενοδοχείου 'Ελλάς καὶ τοῦ ζαχαροπλάστειον 'Ελβετία. 'Εν τούτοις μὴ φαίνεται περιέχον τὸ ὅτι ὁ 'Εβλιγιά ὄριζε τὴν θύσιν του μὲ τὴν φράσιν «ὑπὸ τὸ φρούριον», ὥς νῦν εὐρίσκειτο πολὺ πλησίον τῆς ἀκροπόλεως.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Σουφί Σουμι μπαμπά». Ὁ Σπαθάρης ἐν ὑποσημειώσει ἐξημενεύει τὴν λέξιν «μπαμπά», ὅτι εἶναι «δεσποτικὸς βασιμὸς», τὴν δὲ λέξιν «Σουφί», ὅτι σημαίνει «μυστικιστῆς-θεόσοφος», καὶ ἔχει δίκαιον, διότι εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν ὑπάρχει ἡ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ληφθεῖσα λέξις «σοφὸς» ἢ «σουφί», γνωστὴ μὲ τὴν σημασίαν ὅχι μόνον τοῦ σοφοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τὸν θρησκευτικὸν μυστικισμὸν ἀσχολουμένον. Ὁ τάφος οὗτος, ἔνθα εἶναι τεθαμμένος ὁ Σουμί, εἶναι ἀγνωστὸς εἰς τοὺς σημερινούς. Πρόκειται ἴσως περὶ ἑνὸς τῶν ἀνομιμῶς φερομένων σήμερον τάφων ἢ πρὲς νὰ ταυτισθῇ πρὸς τάφον, τὸν ὅποιον ἐγνώριζον οἱ σημερινοὶ ὡς τεκνέν τοῦ «σοφοῦ», δηλ. τοῦ θεοσόφου, «Σαχίν μπαμπά», ἐννοεῖται ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρὲς νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ «Σουφί Σουμι μπαμπά» καὶ ὁ «Σοφοῦ Σαχίν μπαμπά» εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Καθ' ἡμᾶς πρὲς νὰ διακρίνομεν καὶ τοὺς τάφους αὐτῶν. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου, ἡτοῦ τοῦ Σαχίν μπαμπά, λέγουσι ὡριμένως, ὅτι ἡτοῦ ἐκ τῶν «οὐλεμάδων», ἐγγραμμάτων δηλαδὴ κληρικῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, φονευθέντων κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Διδυμοτείχου.

ΤΡΙΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Τεπριτζή μπαμπά», ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά, ἡδὴ δὲν ὑπάρχει. Εἶναι γνωστὸς εἰς ὀλίγους ἐκ τῶν σημερινῶν, εὐρίσκειτο δὲ εἰς τὸν περικύβητον τοῦ νεοκτίστου τουρκικοῦ σχολείου.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Μουρσάλ μπαμπά» ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά, διασώζεται μέχρι σήμερον ὡς τεκνέν τοῦ Μουρσάλ μπαμπά, ἀνομιζόμενος δὲ καὶ «Σιμοερίη τεκνέσι» εὐρίσκειται εἰς τὴν συνοικίαν «Τσιρτζιζ» χωριστὰ ὁμως καὶ ὅχι ἐν τῷ νεκροταφείῳ τοῦ ὁμωνύμου τζαμίου τῆς συνοικίας ἐκείνης. Καὶ ὁ Μουρσάλ μπαμπάς οὗτος, λέγουσι οἱ σημερινοί, ἡτοῦ ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν πεσόντων οὐλεμάδων. Ὁ Μουσταφὰ ἐφέντης ἔλεγεν, ὅτι εἰς τὸν τεκνέν τούτον ἦσαν κρεμασμένοι «οἱ Τσιζιμέδες» δηλ. τὰ ὑψηλὰ καὶ μαλακὰ ἐν λεπτῷ δερμάτιν ὑποδήματα, τῆς βασιλοπούλας, εὐρεθέντες παρὰ τὸ «Κήζ κουλὲ» καὶ μεταφερόντες κατόπιν ἐνταῦθα. Τοὺς εἶχεν ἴδει, λέγει, καὶ ὁ ἴδιος ἔλεγε πρὸς τούτους,

ὅτι ἐφόρουν τὰ υποδήματα ταῦτα ὅσοι εἶχον πυρετόν, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Γιάγκον Βογιατζόγλου τὰ υποδήματα τῆς βασιλοπούλας ἦσαν ξύλινα, κρεμασμένα εἰς τὴν τάφον τοῦ 'Απτάλ Τζουνεϊτ καὶ ὅτι τὰ ἐφόρουν ὅσοι ἔγκνοι γυναῖκες εἶχον δυσκόλιν τοκετόν. Περὶ τῆς βασιλοπούλας τοῦ θρύλου καὶ τοῦ λεγομένου πύργου αὐτῆς κάμνομεν ἐκτενὴ λόγον εἰς τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τοῦ Διδυμοτείχου.

ΠΕΜΠΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Γαζή Φερχάτ μπαμπά» (ἀριθμὸς 13 τοῦ 'Εβλιγιά).

ΕΚΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Μολλατζικ ἐφέντη», ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς σημερινούς γέροντας, διηγεῖτο εἰς τὸ κατεστραφέν μέγα νεκροταφεῖον καὶ ἐκεῖ, περὶ τοῦ, ἔνθα εἶναι ἡδὴ τὸ νεκρὸν κτίριον, ὅπερ χρησιμεύει ὡς λόγος τοῦ συνοριακοῦ τομέως 'Εβρου, κατεστράφη δὲ καθὼς καὶ πλείστοι ἄλλοι τάφοι κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ καϊμακάμη 'Αλῆ Γαλιήπ διάνοξιν τῆς ἐκεῖθεν διερχομένης μεγάλης ὁδοῦ. Πρὸ τῆς διανοίξεως τῆς ὁδοῦ ταύτης μέγα πρὸς τὰ ἐκεῖ τμήμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντεθέν, ἔνθα ἡ νέα τουρκικὴ σχολή, μέχρι τῆς ἐβραϊκῆς συναγωγῆς καὶ τοῦ διοικητηρίου (ἐπαρχίας) σχεδόν, συμπεριλαμβάνοντο εἰς τὸ νεκροταφεῖον (τοινοτορῶπως ἐξηγεῖται ἡ τοποθεσία καὶ τοῦ προημιμενουθέντος τάφου τοῦ «Τεπριτζή μπαμπά» καθὼς καὶ ἄλλων).

ΕΒΑΟΜΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Αἰβάτ μπαμπά» ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ 'Εβλιγιά καὶ καλούμενος ὑπὸ τὸν σημερινὸν τάφος τοῦ «Αἰβάζ μπαμπά», κατεστράφη. Κατὰ τὸν Μουσταφὰ 'Αζίζ Νονιμὸν ὄγλου ἔκειτο πλησίον τῆς μὴ ἐπαρχούσης πλέον μεγάλῃς χρήσεως τοῦ μεγάλου νεκροταφείου, διότι ὅλαι δυστυχῶς αἱ κρήναι κατεστράφησαν.

ΟΓΔΟΟΝ. Ὁ τεκνέν τοῦ «Μουσουλιν μπαμπά» ἀναφερόμενος ὑπὸ τῶν σημερινῶν καὶ ἐναντὶ τῆς οἰκίας Τζεβράτ μπέη. Καὶ ὁ Μουσουλιν μπαμπά ἡτοῦ ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Διδυμοτείχου φονευθέντων οὐλεμάδων τοῦ πολιορκουμένου αὐτοῦ στρατοῦ.

ΕΝΑΤΟΝ. Ὁ κατὰ τοὺς σημερινούς ὑπάρχων ἄλλοτε τεκνέν τοῦ «Σοφοῦ Σαχίν μπαμπά», περὶ τοῦ ὁποίου ἐγράψαμεν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2 τάφου τοῦ Σουμί Σουμι μπαμπά.

ΔΕΚΑΤΟΝ. Ὁ τεκνέν ἡ, ὅπως εἶναι σήμερον, ὁ τάφος τοῦ «Απτάλ Τζουνεϊτ». Περὶ τοῦ τάφου τούτου ἐγένετο λόγος εἰς τὰ προηγουμένα τοῦ 'Εβλιγιά (ἀριθμ. 12).

ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ 'Αχμέτ Φεριδούν πασά, ἀναφερόμε-

νος ὑπὸ τῶν σημερινῶν ἰδὲ σχετικῶς τεμένη ὑπ' ἀριθμ. 12 μὲν τοῦ Ἑβλιγιά, 8 δὲ τῶν σημερινῶν.

ΩΛΕΚΑΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Ἀϊβάς μπαμπά» ἰδὲ τάφον Ἀϊβάτ μπαμπά ὑπ' ἀριθμ. 7.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ. Ὁ τάφος ἢ μᾶλλον τὸ μανσωλεῖον τοῦ ἐκ τῶν διοικητῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ «Ὁρούτς πασά», δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἑβλιγιά, διατηρεῖται δὲ μέχρι τοῦδε καὶ εἶναι παρημελημένον παρὰ τὴν νοτιοανατολικήν ἄκρην τοῦ μεγάλου νεκροταφείου εἰς τὴν συνοικίαν «Τρίποδος ἢ Πυροστιᾶς ἢ Πέρα Μαχαλά» τουρκιστὶ δὲ «Σάτζιαχ» ἢ «Ἰρναούτ μαχαλεσί». Τέσσαρες ὄψηλοι καὶ παχεῖς ἐκ μαρμάρου κτιστοὶ στύλοι στηρίζουν μεγαλοπρεπῆ στέγην ἐπὶ διαπέδον μετὰ βαθμίδων, κάτωθεν τοῦ ὁποῖου ἦτο ἡ κρύπτη. Ὅταν βλέπει τις μακρόθεν τὸ μανσωλεῖον, διακρίνονται συνήθως, ἀναλόγως τοῦ τόπου, ἐνῷ εἶναι ἐστημέναι, οἱ τρεῖς μόνον ἐκ τῶν στύλων, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία Σάτζιαχ, Πυροστιᾶ, Τρίπους, τὴν ὁποίαν προσέλαβεν ἡ ἐκεῖθεν συνοικία. Εἶδομεν εἰς τὰ προηγούμενα τὸ μεστζίτ τοῦ Ὁρούτς πασά, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἑβλιγιά (ἀριθμ. 6). Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀναφέρει οὗτος, ἐν ᾧ ἔπρεπε, καὶ χωρὶς ἀκόμη νὰ τὸ ἐπισκεφθῇ, τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐπιβλητικὸν καὶ περιστοπν μανσωλεῖον, συμπεραίνομεν, ὅτι ὁ Ὁρούτς πασάς εἶχε μὲν κτίσει τὸ μεστζίτ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἑβλιγιά εἰς Διδυμότειχον, δὲν εἶχεν ὅμως ἀποθάνει ἀκόμη, ἢ τοῦλάχιστον, καὶ ἂν εἶχεν ἀποθάνει, δὲν εἶχε κτισθῇ εἰσὶ τὸ μανσωλεῖόν του.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ. Ὁ τεκκὲς «Τατάρ μπαμπά», ἰδὲ ἀριθμ. 8 μὲν τοῦ Ἑβλιγιά, 8 δὲ ἐπίσης τῶν σημερινῶν.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ. Ὁ τάφος τοῦ «Κουρμπάν μπαμπά», δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἑβλιγιά, ἥδη δὲ δὲν διασώζεται, εἰμὴ τὸ ὄνομα. Εὗρσκειτο ἐκεῖθεν τοῦ Ἐρνυροποτάμου καὶ ὀλίγον ὑπερθεῖν τοῦ Φαλήρου. Ἐκεῖ ἐπῆρχεν ἄλλοτε εἰδος στοῦς μετὰ κήπου, πρὸ ἀρχετῶν δὲ ἐτῶν διεσώζοντο μερικοὶ κίονες εἰς τὸ ὕψωμα, τὸ ὁποῖον ἀποκαλεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τῶν τούρκων «Κουρμπάν τεπέ», ἥτοι λόφος θυσίας. Μερικοὶ ἡμέτεροι νομίζουν, ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη τοῦ λόφου προήλθεν ἀπὸ τὰς ἐκεῖ γινόμενας ἄλλοτε «κουρμπάν», θυσίας, ζωοθυσιᾶς οἱ περισσότεροι ὅμως, καὶ ἰδίως οἱ τούρκοι, λέγουσι, ὅτι ὁ λόφος ὀνομάσθη κουρμπάν τεπέ, διότι ἐκεῖ ἐγένοντο «κουρμπάν», δηλ. ἐθυσιάσθησαν, ἐρονεύθησαν καὶ ἐτάφησαν «γαζήδες», ἥτοι νικηταί, τούρκοι κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως. Τὸ ἀληθές θὰ εἶναι τοῦτο, ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τὸν μνημνευθέντα τάφον ἐτάφη κάποιος «Κουρμπάν μπαμπά», διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόφος ὀνομάσθη συγκεκομμένως Κουρμπάν τεπέ ἀντὶ Κουρμπάν μπαμπά τεπεσί.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ. Ὑπῆρχεν ἄλλοτε ὁ τεκκὲς τοῦ «Σερεμέτ μπαμπά» εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ τζαμίου Κοῦμ μαχαλέ, τὴν ἀνερχομένην πρὸς τὴν Πυροστιάν.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ. Τεκκὲς ἡ τάφος, ἄγνωστον τίνος, ὑπῆρχε πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν μικρὰν πλατείαν, τὴν ἐμπροσθεν τῆς οἰκίας ποτέρου μὲν τοῦ διδασκάλου Κ. Παπαγιαννοπούλου, ἥδη δὲ τοῦ ἱερέως Ἰωάννου Μανρουδῆ. Λέγεται, ὅτι κατεστράφη κατὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τῷ 1878.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ. Τεκκὲς ἡ τάφος, ἄγνωστον πάλιν ὀνόματος, ὑπῆρχε καὶ πλησίον τῆς οἰκίας Ε. Γιουρτζόγλου. Φαίνεται ὅτι εὗρσκειτο ἐν τῇ αὐτῇ ἐνὸς παλαιοῦ μεστζίτ.

Ἀληθινήσαμεν 7 τζαμιά, 16 ἢ 17 μεστζίτ καὶ 18 τεκκεδες ἢ τάφους. Πολλὰ τῶν προσκυνημάτων τούτων, ἀνεξαργήτως τοῦ εἶδους καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, ταυτίζονται, ἐπειδὴ ὅμως μερικὰ ἀπλῶς συγγέονται, διὰ τοῦτο περιορίσθημεν εἰς τὴν γενικῶς μόνον γενομένην κατὰ εἶδη καὶ ὀνόματα ἀπαρίθμησην, καθὼς καὶ προαναγγείλαμεν εἰσαγωγικῶς).

Εἰς τὸν μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνωτέρω πραγματείας ἐκδοθέντα 9ον τόμον τῶν «Θρησκῶν» (σελ. 481) εἰς ἄρθρον ὑπὸ τίτλῳ «Τεκκεδες Βεκταςήδων» καὶ ὑπογραφῇ Α. Α. Σ. εἶδομεν μεταξὺ ὀνομάτων ἁρίων (μπαμπά) καὶ τὸ ἐξῆς: «Κιζίλ Δελῆ Σουλτάν, Διδυμότειχον», ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς. . .

† Ἀρχιμανδρίτης
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΦΕΙΔΗΣ